

Vsaka nedelja otivaha na staroto pravoslavno grobishte, kydeto sred gystalaka ot skromni nadgrobnii pametnici i kilnati dyrveni krystove, se izdigashe poslednata ostanala sobstvenost na familijata Hadzhi-Banjac: velikolepna grobnica ot poliran cheren granit s ramka ot bjal vylnist mramor. Otstrani visjaha dve kandila ot shlifovano styklo, koito mnogo napomnjaha na Herceg fajtondzhijski feneri. V naj-fin chernozem, donasjan vsjaka prolet ot Hajrija Pita s chuval do grobishteto, rastjaha cvetja, chiito imena Herceg ne znaeshe, no vsjako listence v тази zadgrobnna niva, kojato toj pleveshe, branosvashe i po vreme na sushite polivashe s lejkata, predstavljavashe za bujnoto mu detsko vyobrazhenie poveche ot zhivo syshtestvo - tova bjaha cvetja-znaci, chrez koito myrtvite zhelajat da ni se obadjat i ni syobshytjat za carstvoto na tymninata. Tuk bjaha poniknali tymnovioletovi cvetja s prichudlivi beli sharki, s forma na spirali, zvezdi ili myrtveshki glavi, a imashe i cvetja, koito napomnjaha na toku-shto kacnali noshtni peperudi ot stranata na vyzdishkite. Nezhnite zeleni stybylca bjaha izrasli ot telata na zarovenite Hadzhi-Banci; vseki ot tezi myrtyvci, chiito imena bjaha izdylbani v granita, pokrit sys zlato, imashe svoe cvete. Belite i zhylytite peruniki s shiroki lista, za Herceg bjaha starite hadzhii - Gavriilo i Petyr (pochinali v mir prez 1923), dokato drebnite cvetove na krina, vechno nespokojni i potrepvashiti, predstavljavaha nezhnite dushi na malkite Hadzhi-Banci, umreli ot ispanska treska, predi oshte da sa prohodili. Dvamata bliznaci, koito samo za mig-dva se bjaha spusnali na zemjata ot njakakvo peresto oblache, ot koeto idvat decata, se bjaha ogledali okolo sebe si i, sled kato ustanovili kyde sa popadnali, bjaha reshili, che njama nikakyv smisyl da ostanat za po-dylgo tuk - i otnovo se bjaha vyrnali na nebeto, ostavili sled sebe si samo zlatni

bukvi v granita i dushite si pod formata na cvetja, koito grizhlivata Hajriina ryka beshe povikala ot zemjata i beshe otgedala.

I kako se boreshe da zapazi kakvoto i da bilo ot sobstvenostta na Hadzhi-Banjac, srazhavajki se s tylpata, kojato obirashe izostavenite razvalini, kato skimteshe i myrmoreshe po svoja njam nachin, uporita kato malyk pajak, zashtitavasht pajazhinata si, i kako pazeshe v svoja bordej vsichko, koeto beshe uspjala da grabne i spasi - razesheni belo-cherni obuvki na starija Ilija, chift sveshtnici i styklen serviz za sladko, dve gramofonni plochi i razvalena pisheshta mashina marka "Remington" (nakraja i Niko N. Herceg, zhiv, kojto syshto prinadlezhi na starija Hadzhi-Banjac) - taka Hajrija Pita bdeshe i nad tehните myrtyvci, tyrpelivo chakajki chasa, kogato njakoj ot familijata, na kojato koj znae zashto beshe sluzhila vjarno, shte se vyrne, za da mu dade otchet i predade spasenoto. I kolkoto i da beshe neimoveren gladyt i krajna nishtetata, v kojato zhiveeha staricata i momcheto, nizvergnato ot prestola si na princ, tja nikoga ne se podade na izkushenieto da prodade dori i edna ot veshtite, koito krieshe pod pezula. Vednyzh mesechno srebrotto beshe izvazhdano ot starija dyrven sandyk i pod svetlinata na sveshtta, zad zatvorenite prozorci, zatymneni s odejalo, Hajrija chisteshe vseki potymnjaj ekzempljar ot pribora za dvajset i chetiri dushi, kojto syshto beshe uspjala da izrovi ot pepelishteto. Za da ne chujat sluchajno sysedite zvyna na blagorodnija metal, tja prez cjaloto vreme, dokato tyrkashe srebrotto, mynkashe do bezkrajnost dumite na njakakva stara pesen, kato se vajkashe na kraja na vsjaka strofa, sjakash baeshe i vrachuvashe:

"Oj, devojko, Stambolijo, Stambolijo!

Stambul ti se e syboril, syboril!

Libe ti se razbolelo, razbolelo!

Libeto ti shte umira, shte umira!
Che neka mre, shtom shte mre, che neka mre!
Ne mozhesh s tuj si otmysti, otmysti!
Skolufi sym zakitila, zakitila!
Momci sym si primamila, primamila!
I Alija Sarajlija, Sarajlija,
I Omer zlatarja, Omer zlatarja,
kojto kove prysteni, prysteni
i za ryce grivni, za ryce grivni,
a za glava zlatno klonche - zlatno klonche... "

I taka, dokato Hajrija se zanimavashe s grobnicata na Hadzhi-Banci, tananikajki si pod nosa njakakvi samo na neja poznati zaklinanija, koito koj znae koga i kyde beshe nauchila, sluguvajki po kyshtite poveche ot polovin vek, Niko brodeshe iz grobishteto prez gorata ot betonni heruvimi, razglezhdashe fotografiite na pokojnicite s izblednjaj cvjat na keramichna sepija, srichashe stihove, pylni s bolka po onezi, koito zavinagi sa napusnali svoite blizki... Vnimatelno zaobikaljashe presnite grobove, obrasli s mlada treva, plashejki se, da ne bi sluchajno da nastypi njakoj myrtvec po korema ili glavata. Galeshe s prysti gladkite kamenni lica na devojki s razpusnati kosi, viseshe se po klonite na placheshtite vyrbi, kato razgryshtashe stranica po stranica tozi almanah na grazhdanskata smyrt.

Taka vednyzh syvsem sluchajno otkri njakakva grobnica, chijato puknata nadgrobnna plocha beshe otmestena malko nastrani tykmo tolkova, kolkoto e dostatychno da se provre ottam kljoshtavoto tjalo na momcheto. Pyrvo se vslusha v mrachnata vytreshnost na podzemnata rakovina, kojato kynteshe, umnozhavajki dishaneto mu, a sled tova se okurazhi i se spusna v "dolnija svjat" i taka, stypka po stypka otkri syvsem prazna, verojatno ograbena grobnica, v chijato chelna betonna stena beshe izdylban malyk oltar - vsyshtnost paraklische,

kydeto otkri po chudo zapazena Bogorodica ot sinja majolika (hudozhestvena keramika s neprozrachna glazura, b. pr.). Chuvashе kak klokochat podzemnite vodi, koito otmivaha plesenta ot vsichki steni i se iztichaha neizvestno kyde prez njakakva puknatina na poda. Sedna na edna betonna pejka i podgyna kraka. Nabljudavashe triyglylnija kys nebe nad glavata si. Znachi tuk zhivejat myrtvite, misleshe si toj udiven i syshtevremenno uplashen. Ne si spomnja tochno kolko beshe prekaral pyrvija pyt dolu, v zadgrobnata kilija, sred myrtvite sysedi otljavo i otdjasno, ot jug i ot sever, dokato otchajanata Hajrija Pita go tyrseshe, lutajki se iz labirinta ot chimshiri i kiparisi, razgryshatashe placheshtite vyrbi, spyvashe se v tezhkite verigi i girljandi. Momcheto sjakash beshe "vdyn zemja propadnalo"! Nakraja go otkri slabo eho ot starcheskija j glas: "Niko, Niko, obadi se de si!" - i toj pochti zamajan ot zastojalija vyzduh izleze ot grobnicata synliv i zaslepen ot razkoshnija slynchev den, kato se smeeshе na Hajriinija strah. Ne j otkri tajnata na dolnija svjat i chesto otivashe da posedi malko pod zemjata, vinagi, kogato Hajrija se zahlasneshe po cvetjata, dokato edin den ne nameri grobnicata zatvorena: myrtvite izglezhda se bjaha vyrnali ot svoja izlet! V njakoi po-kysni postypki na Niko Herceg mnozina zlozhelатели vizhdaha porjadychno zhestoko ravnodushie: "Kak si mogyl?!" - pitaha go sled intervjutata mu s umirashti, na koito tikashe mikroфона pod edva dolovimija im dyh. Podoben vypros potrepvashе neizgovoren vyrhu ustnite na onezi, koito go nabljudavaha kak hladen i ravnodushen izprashta do grobishteto naj-blizkite si prijатели i kolegi, bez nito edna sylza, trepvane ili kakyvto i da e priznak na systradanie, a dori, kakto bjaha zabeljazali njakoi, i s pochti podigravatelna usmivka v ygylchetо na ustnite! No Herceg ne beshe bezchuvstven! Samo che prekaleno chesto se beshe ozovaval v blizost do smyrтта oshte ot malyk i zatova

vjarvashe, che i za smyrтта, kakto i za samiija zhivot, e neobhodima dylga podgotovka i bezbroj trenirovki. V kraja na kraishtata, ne trjabva da se zabravja, che Herceg beshe DETE NA SMYRTТА - nejno chedo, pusnato da se vyrne izpod tymnoto kadifeno krilo sred zhivite oshte onzi april, , kogato тази siva dama beshe poshtadila samo nego, za da byde za izvestno vreme svidetel, dotogava, dokato i na nego, kakto i na ostanalite smyrtni, ne mu dojde redyt. Toj oshte kato dete beshe TAM DOLU i poveche ne go beshe strah ot praznoto eho, iz koeto se lutat senkite na myrtvite. Okopavashe i polivashe dushite im, preseleni v perunika, v krin, v gradinska temenuga i shiboj - te imaha svoj taen dogovor. Redom s miliardite hora ot planetata Zemja, koito se blyskaha da stignat do njakakva cel, do mestenceto si pod slynceto, kriejki se, ubivajki i prechejki si edin na drug, biejki se i hapejki, chakajki na bezkrajni opashki, tichashe i toj, Niko Herceg, typcheshe i beshe typkan, no vsichko tova vyrsheshe samo edna chast ot nego - samo onzi Herceg, opredelen za systezanie, predopredelen za igra, dokato drugijat klecheshe zadrjama v izostavenata grobnica, ot kojato bjaha izbjalali myrtvite, dolavjajki kak gore, na povyrhnostta na zemjata go vika glasyt na Hajrija Pita, negovata vtora majka:

"Niko, Niko, de si? Obadi seeeeee...!"